

Aspecte sociale și economice în activitatea Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (Astra)

Dr. VASILE DOBRESCU
Universitatea „Petru Maior”
Târgu-Mureș

Abstract

The Social and Economic Aspects of Astra's Activity

The activity of Astra is usually referred to as an important moment that decisively influenced the cultural and national life of the Romanians in Transylvania, the focus being on the educational aspects. Nevertheless, Astra also paid much attention to the process of the social and economic modernization of the Romanian society.

The preoccupations for the social and economic aspects can be seen as a natural component of the general programme of this Association in its attempt to promote and support a national culture and civilisation. Astra organized popular lectures on economic issues of general interest and also published articles and studies related to this, all these with the help of some important banks of the time.

Keywords: *Astra, Transylvania, economy, banks, newspapers*

Activitatea *Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român (Astra)*, întemeiată în 1861, la Sibiu, a fost, adeseori, relevantă în literatura de specialitate, în lucrări mai vechi sau mai noi, ca un moment de seamă și ca un fenomen ce a influențat decisiv viața culturală și națională a românilor transilvăneni, insistându-se, cu precădere, asupra valențelor culturale, a atribuțiilor formative și de educare a identității naționale. Dar, în egală măsură, Astra s-a implicat în procesele de modernizare social-economică a societății românești, proiectele și proiecțiile sale în această privință fiind deosebit de cuprinzătoare, necesitând eforturi materiale și spirituale deosebite, contribuind, alături de manifestările culturale propriu-zise la conturarea solidarității naționale.

Preocupările de factură social-economică ale Astrei au fost înțelese ca părți componente în programul general unitar al acestei societăți culturale ca valori intrinseci în opera de promovare și constituire a unei culturi și civilizații naționale. Agregarea corelației dintre starea culturală și dezvoltarea economică sporea percutanța planurilor Astrei, conferind acțiunilor sale un caracter cuprinzător și deosebit de democratic. Dacă nu toate proiectele și acțiunile

concrete din sfera socio-economică înfăptuite de elitele românilor transilvăneni s-au derulat în cadrul patronatului sau subvenționat direct de către Astra, aceasta a reprezentat, totuși, instituțional, prin prestigiul și structurile sale de organizare, forul cel mai îndreptățit să susțină, să aprobe și să dea curs manifestărilor de modernizare a domeniilor social-economice. Nu întâmplător, Astra a reușit să strângă și să implice în proiectele sale de valoare economică cvasitotalitatea elitelor românești, beneficiind de cunoștințele și experiența unor cunoscuți economiști, agronomi, juriști sau talentați publiciști cu predilecte preocupări spre literatura economică, dornici să participe activ la diseminarea elementelor economice esențiale pentru valorificarea lor în practica curentă. Astfel, agronomi ca George Vintilă, Ștefan Pop, Eugen Brote, Demetriu Comșa, Ioan Fechetă Negruțiu, George Maior, Danil Popovici Barceanu, George Moianu, Nicolae Aurel Coșciuc, Iosif Iancu, Vasile Osvadă, Gavril Todică etc. cu studii la Academii de Agricultură din Imperiul Austro-Ungar sau din străinătate,¹ cărora li se alătură publiciști implicați în susținerea proceselor de modernizare economică ca Ioan Moța, Ioan Berescu, Bartolomeu Baiulescu, Romul Sinu, Ioan Georgescu, Nicolae Costin, Victor Păcală, Suetoniu Popovici, de profesie învățători, profesori sau preoți, integrați în organele centrale ale Astrei sau în acelea ale despărțămintelor ce desfășoară o vie și rodnică activitate editorială de lucrări sau articole în periodicele vremii și o susținută și eficientă propagandă social-economică, cel mai adesea, pe seama propriilor resurse materiale, Asociațiunea, asigurând, de regulă, până la începutul secolului al XIX-lea, logistica organizațională și mijloacele de răspândire și de popularizare a lucrărilor acestora. În activitatea de popularizare a cunoștințelor economice s-au implicat aproape toate elitele intelectuale ale românilor, juriști, medici, economiști în domeniile comercial sau bancar, ingineri și evident preoții și învățătorii, profesori dintre care mulți își compun propria tematică și conținutul prelegerilor într-un mod original, pe lângă suportul unor numeroase broșuri editate special pentru difuzarea diferitelor probleme social-economice destinate publicului auditor din localitățile Transilvaniei.

Conducerea Astrei, în repetate rânduri, îndeamnă despărțămintele să folosească toate mijloacele de persuasiune pentru atragerea maselor, printre care enumeră și abordarea problemelor de factură economică: „...*despărțămintele ar face bine dacă ar îmbrățișa tot mai mult chestiile economice. Prin aceasta, Asociațiunea ar deveni mai populară, dat fiind că chestiile economice sunt mai potrivite a atrage atențiunea poporului țaran și a-l angaja astfel la lucrarea noastră culturală. Promovând prin viu grai și*

¹ Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, passim.

fapte bunăstarea materială, promovăm totodată și cultura.”² Cu un conținut asemănător în diverse variante mai mult sau mai puțin dezvoltate, numeroase alte apeluri și inițiative concrete se vor constitui treptat într-un proiect extrem de cuprinzător și de ambițios fundamentat pe sondarea și cercetarea amplă și aprofundată a structurilor socio-economice ale populației românești a Transilvaniei din perspectiva modernizării și dezvoltării tuturor ramurilor economice și a ridicării standardului de civilizație materială și culturală a românilor. Este semnificativ faptul că, încă de la întemeierea Astrei în 1861, George Barițiu, în calitatea sa de secretar al Asociațiunii, a conturat un amplu program menit a reforma cultivarea pământului, pornind de la faptul că marea majoritate a românilor transilvăneni aveau ca principală preocupare agricultura. Mai întâi, acesta socotea ca necesară o lucrare fundamentală menită a releva „*starea agriculturii la românii transilvăneni*” în acel moment pentru a emite apoi judecății și proiecții de dezvoltare reale, concrete și pertinente pentru a depăși stadiul agrar tradițional extensiv și neproductiv. Apoi se pronunță asupra diversificării ocupațiilor agricole prin încurajarea practicării horticulturii, sericiculturii, apiculturii, îmbunătățirea raselor de animale și de păsări, precum și asupra alcătuirii unor lucrări ce trebuiau să investigheze calitatea vieții țărănimii (locuințe, hrană, îmbrăcăminte, igienă etc.) să se pronunțe asupra produselor etnografice și folclorice.³ Cu prilejul următoarelor adunări generale, paleta propunerilor și hotărârilor de ordin social-economic se diversifică în sensul că sunt luate în calcul pe lângă agricultură și domeniile industriei și comerțului, relevându-se totodată necesitatea implicării școlilor pentru educația practică a tineretului prin înființarea unor „*școli de pomărit, vierit și grădini școlare model.*”⁴

Extensia activităților de factură economică solicită îmbunătățirea structurilor organizatorice ale conducerii centrale a Astrei, propuneri în această direcție venind din partea despărțămintelor începând cu anul 1874,⁵ ele concentrându-se însă mult mai târziu după o schimbare a statutelor Asociațiunii la sfârșitul secolului al XIX-lea și cu hotărârea din anul 1900 de a se înființa o secție economică de sine stătătoare pe lângă celelalte secțiuni existente cu un program extrem de cuprinzător din care se desprindeau inițiativele pentru înființarea unor școli profesionale și societăți economice, organizarea de expoziții economice naționale și regionale, editarea unor

² *Transilvania*, an XXXI, 1900, partea oficială, p. 129.

³ *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Sibiu, 1869, p. 5-6.

⁴ *Regularea mijloacelor spre atingerea scopului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1869, p. 5-6.

⁵ *Transilvania*, an VIII, 1874, nr. 18, p. 230.

publicații proprii. De asemenea s-a hotărât editarea unei colecții speciale pentru cărțile de știință și literatură sub denumirea „*Biblioteca populară a Asociațiunii*.”⁶

Proiectele de activitate ale Astrei s-au fundamentat pe o investigare relativ sistematică continuă, adeseori cu mijloace de sondare sociologice moderne a stărilor socio-economice, culturale și morale, fie la nivelul întregii Transilvanii, fie la nivelul despărțămintelor.⁷ Încă din 1870, conducerea Astrei solicită despărțămintelor să studieze starea intelectuală, materială, etnografică, să sesizeze ce ramuri de producție s-ar putea promova cu mai mare succes,⁸ rugându-le să raporteze frecvent rezultatele constatărilor efectuate pe teren. Mai mult, în 1903, Romul Simu, membru al Secției economice este însărcinat să pregătească un proiect pentru „*culegerea datelor statistice cu privire la starea economică a românilor*” în vederea formulării unor măsuri adecvate pentru organizarea în viitor a întregii vieți economice a românilor transilvăneni.⁹ Investigații sociologice de teren sunt efectuate și de Vasile Osvadă, în anul 1911, în vederea declanșării așa numitei „*acțiuni cooperative*”¹⁰ prin care Astra se va implica, ulterior, în mod direct în procesul de înființare și organizare a cooperăției în mediul rural.

Pornind de la informațiile culese pe întreg teritoriul Transilvaniei, conducătorii Astrei au inițiat și condus o vastă și susținută campanie propagandistică pentru modernizarea structurilor societății românești organizând sistematic, cu sprijinul și implicarea directă a membrilor despărțămintelor sale, cicluri de conferințe, care anual se ridicau la mii de prelegeri, multe însoțite de acțiuni și demonstrații practice în domeniile cultivării pământului, practicării pomiculturii sau viticulturii. Pentru dirijarea și sistematizarea tematicii acestora, cât și pentru stabilirea conținutului adecvat stadiului de cultură și percepție al sătenilor, Astra va angaja chiar din 1910 un conferențiar agronomic în persoana agronomului Aurel Coșciuc. De asemenea, se va implica inițial în pregătirea unor suporturi model de tematică, înlesnind publicarea periodică a unor conferințe, mai apoi în pregătirea publicației *Transilvania*, unde bunăoară Ioan Petric, Ioan Tincu, George Vintilă, Ștefan Pop își publică o parte din prelegerile susținute în localitățile Transilvaniei, Ștefan Pop susținând de altfel o rubrică specială cu titlul *Epistole agronomice*.

⁶ *Idem*, an XXXI, 1900, partea oficială, p. 106.

⁷ Florin Ciotea, Vasile Dobrescu, *Din activitatea de cercetare socială a „Astrei”. 1861-1918*, în *Viitorul social*, an VIII, 1979, nr. 4, p. 757-761.

⁸ *Transilvania*, an III, 1870, nr. 12, p. 146-147.

⁹ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Sibiu, *Fond Astra*, Pachet 306, oct. 670 / 1903, p. 7-26; *Transilvania*, an XXXIV, 1903, nr. 5, p. 174-185.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 448, oct. 1644 / 1911, p. 1-4.

În sprijinul acțiunilor propagandistice derulate de către membrii elitelor despărțămintelor, Astra va încuraja, adeseori prin sprijin financiar, editarea unor lucrări ce prelucrau cunoștințele tratatelor de specialitate la un nivel mediu, accesibil și nespecialiștilor, contribuind la conturarea unei literaturi economice diversificate prin contribuțiile unor specialiști sau practicieni cunoscuți precum: Ștefan Pop, George Moianu, Ioan Georgescu, Ioan Costin, George Pop de Băsești, Constantin Dimianu, Romul Simu, Ioan F. Negruțiu, Eugen Brote, Vasile Cornea, N. Albeni etc. Apoi, pe lângă revista *Transilvania*, membrii marcați ai Astrei colaborează frecvent sau sunt chiar editori ai unor periodice care inserează sistematic articole cu conținut economic. Astfel, periodicele *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, *Amicul poporului* (editor Visarion Roman), *Observatorul* (editor George Barițiu), *Foaia Poporului*, *Libertatea* își înscriu rubrici speciale cu sfaturi economice. De asemenea sunt editate și publicații speciale economice, ca *Economul* (editor Ștefan Pop), *Cărțile săteanului român*, *Bunul econom* (editor I. Moța), *Tovărășia* (editor V. Osvadă), *Spicuri economice* etc., la care se adaugă numeroase ediții de calendare, precum *Calendarul bunului econom* (editori D. Comșa și E. Brote), *Calendarul plugarului* (editor I. Georgescu), *Calendarul săteanului* și, nu în ultimul rând, *Calendarul Asociațiunii Astra*.¹¹

Din dorința permanentizării și selectării conținuturilor tematice a viitoarelor apariții editoriale, dar și a răspândirii acestora la nivelul unor cercuri cât mai largi de cititori, în condițiile organizării sub egida Astrei, în toate despărțămintele și agenturile sale, a unor „biblioteci populare” permanente sau, în unele cazuri, ambulante, s-a trecut, după îndelungate solicitări și inițiative ale unor conducători ai despărțămintelor, la înființarea unei colecții editoriale proprii, în anul 1900, care va reuși, după o planificare sistematică, să tipărească lucrările necesare atingerii complexelor obiective culturale, social-economie și spirituale ale Astrei. Ideea de bază era de a se sprijini și urmări „publicarea de scrieri populare, îndrumătoare, însuflețitoare, informative și instructive”¹² prin prelucrarea unor dizertații într-un limbaj popular, accesibil mării mase a cititorilor. Tiraajul broșurilor populare cu diverse subiecte (literare, istorice, morale, economice, științifice) a crescut de la câteva sute la peste 10.000 pe an per titlu, după 1910. Lucrările mai solicitate erau adeseori reeditate la cererea cititorilor și a despărțămintelor, iar răspândirea lor a fost asigurată îndeosebi prin abonamentele membrilor susținători (adică a celor care achitau suma de cel puțin 2 coroane), dar și prin donațiile frecvente acordate bibliotecilor populare

¹¹ Vasile Dobrescu, *Elita românească în lumea satului transilvănean. 1867-1918*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 1996, p. 70-92.

¹² *Transilvania*, an XXIII, 1890, nr. 2, p. 58.

și adesea unui număr însemnat de țărani participanți la conferințele organizate de despărțăminte sau agenturi.

A existat o preocupare permanentă a Comitetului Asociațiunii pentru alegerea subiectelor broșurilor, cât și pentru limbajul adecvat în care urmau a fi scrise. Dacă membrii secțiunilor Astrei solicitau și apoi selectau viitoarele materiale editoriale, secretarul literar al acesteia intervenea adesea în stilizarea textelor. Apoi, Biroul Asociațiunii a hotărât ca toate manuscrisele propuse spre a fi tipărite să fie în prealabil studiate și cenzurate de specialiști și apoi de către secretarul literar, din punct de vedere gramatical și mai ales al stilului și să se aprobe tipărirea numai a acelor lucrări ce îndeplineau condițiile cuprinderii unor informații clare și corecte și mai ales al folosirii unui stil pe înțelesul poporului.

Dintre lucrările cu conținut socio-economic editate în colecția *Biblioteca populară* s-au impus și s-au bucurat de o largă popularitate și răspândire cele referitoare la economia agrară concepute de: Aurel Coșciuc despre cultivarea pământului; Nicolae Iosif despre pomicultură; I. F. Negruțiu despre cultivarea porumbului, a nutrețurilor, a legumelor și practicarea asolamentelor moderne; Vasile Osvadă despre necesitatea organizării băncilor populare etc. Li se adaugă apoi lucrările de educație morală semnate printre alții de Ioan Borgovan și Ion Popea sau cele de medicină de popularizare semnate de cunoscuții medici Aurel Dobrescu și Ilie Beu, lucrarea lui A. Dobrescu *Cum să trăim?..* bucurându-se nu numai de aprecierile unor cunoscute personalități transilvănene cât și din partea publicului, fapt care impune reeditarea sa.¹³

Prin promovarea literaturii social-economice chiar și sub forma sa popularizantă, Astra va contribui la conturarea unor creații nu lipsite de originalitate. De asemenea, prin intermediul producției sale editoriale, va reuși să răspândească principiile de economie modernă și să introducă la nivelul culturii și limbajului popular termeni noi din domeniul agrotehnic și științific, îmbogățind astfel nu numai cunoștințele zecilor de mii de cititori, ci și vocabularul curent folosit de către aceștia. Constatările reprezentanților Astrei din despărțăminte, agenturi sau cercuri culturale privind frecvența solicitărilor producției editoriale ale Asociațiunii, și deci și ale numărului de cititori, sunt destul de mulțumitoare, în sensul că marea majoritate a abonaților și a cititorilor ce frecventează bibliotecile populare sunt țărani și meseriași,¹⁴ urmând în ordine descrescândă învățătorii și preoții. Aceste introspecții statistice relevau în fond faptul că obiectul primordial de ordin editorial, al

¹³ Eugenia Glodariu, *Din activitatea editorială a Astrei: Biblioteca Poporală a Asociațiunii*, în *Acta Musei Napocensis*, an VIII, 1971, p. 313.

¹⁴ *Ibidem*, p. 316-317.

răspândirii producțiilor proprii spre mediile socio-profesionale țintă, era în mare parte atins. În acțiunile de susținere financiară și de diseminare a producției editoriale patronate de către Astra și nu numai de aceasta, o contribuție însemnată și-au adus și băncile românești, unele dintre ele prin achiziționarea frecventă a unui număr de broșuri și distribuirea dirijată și gratuită a acestora spre bibliotecile populare sau spre participanții de la conferințele și prelegerile organizate de conducătorii despărțămintelor, excelând în această privință băncile „Albina,” „Bihoreana,” „Economul,” „Ardeleana,” „Mercur,” „Timișoara,” „Crișana” etc., care cumpărau, anual, sute de exemplare din colecția *Biblioteca populară*.

Preocupările Astei de a susține, prin mijloace proprii, o activitate editorială prin care s-a vizat, pe lângă aspectele culturale generale, și domeniile sociale, se înscrie și se integrează organic în proiecțiile sale de ansamblu care țințesc înaintarea spirituală și materială a românilor transilvăneni. Ele se conjugă firesc, bunăoară în domeniul economic cu acțiunile de propagandă realizată sistematic prin organizarea ciclurilor de prelegeri populare, a unor cursuri sezoniere speciale privind practicarea unei agriculturi raționale, a unor meserii sau a unor îndeletniciri care vizau componentele așa numitei *industrii de casă*. La aceste activități se vor adăuga preocupările pentru înființarea unor școli de agricultură și meserii în limba română, activități rămase însă în faza unor proiecte minuțios conturate, din cauza lipsei resurselor financiare necesare implementării lor.¹⁵ Chiar dacă nu toate inițiativele lansate de către Astra s-au conturat pe deplin, împlinirile majore, printre care și eforturile de susținere a unei serii de publicații proprii, oglindesc capacitatea de organizare, atragere și influențare a mediilor elitare spre îndeplinirea unor obiective de interes național general în consonanță cu dezideratele unei societăți moderne pe cale de afirmare și consolidare.

¹⁵ Vasile Dobrescu, *Astra în viața social-economică a românilor*, în *Viitorul social*, an XXXIX, noiembrie-decembrie 1986, p. 539-546.